

Maciej Tygielski

Uniwersytet Warszawski

ŚRODKI ZABEZPIECZAJĄCE DLA SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW POPEŁNIONYCH W ZWIĄZKU Z UZALEŻNIENIEM W ŚWIELE USTAWY Z DNIA 20 LUTEGO 2015 R. O ZMIANIE USTAWY – KODEKS KARNY ORAZ NIEKTÓRYCH INNYCH USTAW – „NOWELI LUTOWEJ”¹

„Nowela lutowa”, która wprowadziła m.in. zasadnicze zmiany w zakresie uregulowania środków zabezpieczających, jest najpoważniejszą modyfikacją Kodeksu karnego od czasu jego uchwalenia w 1997 r.² Poprzedzające ją nowelizacje Kodeksu karnego, a było ich do 2015 r. przeszło 60, jak i uzupełniające Kodeks przepisy karne wprowadzały zmiany epizodyczne, często dostosowujące dyspozycje ustawowe do konkretnych zdarzeń, jak np. w przypadku ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób³. Zmiany poszczególnych przepisów, wprowadzone bez uwzględnienia logiki całego układu, w którym miały funkcjonować, wywoływały niestabilność ustawodawstwa karnego, co implikowało brak konsekwentnego orzecznictwa. Asumptem do tak szeroko zakrojonych zmian o charakterze systemowym była krytyczna ocena dotychczasowej polityki karnej. Jej niedowład przejawiał się, zdaniem projektodawców, przede wszystkim w utrzymującym się wysokim poziomie populacji osób osadzonych w zakładach karnych oraz nadużywaniu w orzecznictwie sądów warunkowego zawieszenia wykonania kar pozbawienia wolności⁴, przy stosunkowo wysokiej powrotności do przestępstwa osób korzystających z dobrodziejstwa tej instytucji. Ponadto w praktyce dała o sobie znać

¹ Artykuł jest rozwiniętą wersją rozdziału pracy doktorskiej pt. „Lecznicze środki zabezpieczające stosowane wobec sprawców przestępstw popełnionych w związku z uzależnieniem”, obronionej na WPiA UW 22 stycznia 2018 r.

² W. Jasiński, *Polski proces karny po reformie*, Warszawa 2015, s. 3 i n.

³ Dz.U. z 2014 r., poz. 24, z późn. zm.

⁴ M. Mazur, *Realizacja orzeczeń o warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności bez oddania skazanego pod dozór*, (w:) J. Zagórski (red.), *Wykonywanie środków probacji i readaptacji skazanych w Polsce*, Warszawa 2008, s. 31. Zob. też wywód J. Skupińskiego, *Wa-*

utrwalająca się tendencja do wielokrotnego zawieszania wykonania kar. Według najnowszych wówczas statystyk, warunkowe skazanie obejmowało 60% ogólnej liczby orzeczonych kar, i to bez oddania skazanego pod dozór kuratora. Przyczyniała się do tego instytucja dobrowolnego poddania się karze (art. 335 k.p.k.⁵) dopuszczająca takie rozwiązanie nawet w przypadku recydywy. Skalę tego zjawiska obrazuje liczba 400 000 skazanych, którym zawieszono karę dwu- i trzykrotnie. A jak podawali autorzy uzasadnienia, zdarzały się przypadki ponad dwudziestokrotnego zawieszania kary wobec tego samego sprawcy⁶. Znikoma efektywność tego środka skutkowałą tym, że ok. połowy populacji penitencjarnej stanowiły osoby, którym karę tę odwieszono i które w konsekwencji zaludniały zakłady karne. Nakładała się na to zauważalna praktyka sądów, że warunkowo zawieszając karę, orzekały ją w wymiarze wyższym, niż gdyby wymierzały tę karę bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, co biorąc pod uwagę wskazaną wyżej częstość negatywnej oceny okresu próby, istotnie rzutowało na rozmiar populacji więziennej. W literaturze zwracano także uwagę na niewydolność innych środków wykonywanych w naturalnym środowisku społecznym. K. Krajewski pisał, że kryzys efektywności systemu karnego pogłębia brak sensownego systemu probacji i dozoru kuratorskiego. Środki tego rodzaju nie mogą zatem stanowić realnej alternatywy dla kary pozbawienia wolności⁷. Równie poważnym problemem był brak koordynacji orzecznictwa z możliwością faktycznego wyegzekwowania orzeczonej kary pozbawienia wolności. Świadczył o tym fakt, że w poprzednich latach ok. 70 tys. skazanych oczekiwało na miejsce w zakładzie karnym⁸, co można było poczytywać za okoliczność godzącą w autorytet prawa karnego i powagę wyroku. Wszystko to składało się na faktyczną niewydolność systemu penitencjarnego. Autorzy uzasadnienia projektu, przyjmując orientację represyjną, nie wnikalі jednak zbyt głęboko w kwestię, czy możliwe było stosowanie zamiast kary pozbawienia wolności innych kar i środków, w myśl art. 58 § 1 k.k.⁹. Mało tego – równorzędną przesłanką podjętej reformy była, zdaniem projektodawców, konieczność wzmożenia represji, mimo że niejednokrotnie podważana była teza o prostym przełożeniu surowości kar na ich efektywność,

runkowe zawieszenie wykonana kary pozbawienia wolności, (w:) J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński (red.), *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, Warszawa 2009, s. 20 i n.

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, tekst jedn. z Dz.U. z 2018 r., poz. 1987, z późn. zm.

⁶ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2393. Uzasadnienie, s. 2 <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2393> (dostęp: 12.12.2018 r.).

⁷ K. Krajewski, *Główne tendencje polityki karnej ostatnich dwudziestu lat*, (w:) J. Jakubowska-Hara, C. Nowak (red.), *Problemy aktualnej polityki karnej w Polsce*, Warszawa 2010, s. 44.

⁸ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny..., s. 2.

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tekst jedn. z Dz.U. z 2018 r., poz. 1600, z późn. zm.

podobnie jak na osiągnięcie efektów generalno-prewencyjnych¹⁰. Przekonanie to zbiegało się z odczuciami sędziów i prokuratorów, co ilustrowały badania przeprowadzone przez M. Melezini. Wynikało z nich, że dominuje wśród nich przekonanie o zbyt małej surowości sankcji ustawowych, zbyt liberalnej praktyce karania i zbyt łagodnych reżimach więziennych¹¹. Wyrażano przekonanie, że Kodeks karny z 1997 r. doprowadził do nadmiernej liberalizacji polityki karnej, co miałyby istotnie wpływać na obniżenie jej efektywności¹². Wobec powyższego na czoło wprowadzonych zmian wysunięto potrzebę wzmocnienia ostrza represji, pomimo tego, że taką koncepcję można w świetle badań kryminologicznych i porównawczych uznać za ewidentnie nietrafioną¹³.

Nie zmienia to faktu, że w literaturze podnoszono potrzebę modyfikacji polityki kryminalnej. Wskazywały na to także zgeneralizowane prognozy kryminologiczne. T. Szymanowski na podstawie przeprowadzonych badań skonstatował, że w przyszłości najtrudniejsze problemy stwarzać będą przestępcy szczególnie niebezpieczni i agresywni, działający w grupach zorganizowanych, w tym transnarodowych, przestępcy z odchyleniami od normy psychicznej, przestępcy nadużywający alkoholu, a zwłaszcza od niego uzależnieni, przestępcy uzależnieni od narkotyków, przestępcy wykazujący tendencje do ucieczek i przestępcy dotknięci chorobami epidemiologicznymi¹⁴. Aczkolwiek była to prognoza skonstruowana

¹⁰ Nastawienie to można tłumaczyć także racją punitystycznej, którą A. Botoms określa jako tendencję do postulowania przez polityków zaostrzania surowości prawa karnego, przede wszystkim ze względu na kalkulację wyborczą. O konsekwencjach takiego podejścia J. Utrat-Milecki, *Punitystyczność populistyczna a resocjalizacja*, (w:) B. Jezierska, A. Rejzner, P. Szczepaniak, A. Szecówka (red.), *Profilaktyka społeczna i resocjalizacja w nurtach inkluzy*, Warszawa 2013, s. 131 i n. oraz podane w tej pracy wyniki badań N. Lacey'a, który stwierdził, że w latach 1997–2006 w Anglii i Walii w wyniku penalizacji powstało ok. 3 tys. nowych przestępstw. Jest to rezultat ogólniejszej tendencji do ekspansji prawa karnego materialnego i nadwyzczajnego wzrostu posługiwania się karami – *ibidem*, s. 129.

¹¹ M. Melezini, *Punitystyczność postaw sędziów i prokuratorów wobec prawa karnego i karania*, (w:) T. Bulenda, W. Knap, Z. Lasocik (red.), *Więziennictwo na początku XXI wieku*, Warszawa 2007, s. 50.

¹² Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny..., s. 2 i n. Gdy mowa o tej powierzchownej diagnozie, warto wskazać, że uzasadniając potrzebę zmiany kodyfikacji karnej z 1969 r., zwracano z kolei uwagę właśnie na jej nadmierną represyjność, która przejawiała się w operowaniu karami długoterminowymi, mimo ich znikomej efektywności – na ten temat m.in. M. Melezini, *Punitystyczność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*, Białystok 2003, s. 149; A. Szymanowska, *Więźniowie i funkcjonariusze wobec norm obyczajowych i prawnych*, Warszawa 1998, s. 8; T. Szymanowski, *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego. Podstawowe problemy w świetle badań empirycznych*, Warszawa 2004, s. 61, 84–85.

¹³ K. Krajewski nazywa ją wręcz „absurdalną” i stanowisko to uzasadnia analizą kodeksowych założeń karania i zestawieniami prawnoporównawczymi – K. Krajewski, *Główne tendencje polityki karnej...*, s. 33.

¹⁴ Zaznaczał przy tym, że są to wnioski wyciągnięte na podstawie „danych wynikających z praktyki i wycinkowych badań” – T. Szymanowski, *Kryminologiczne podstawy reformowania*

z punktu widzenia wyzwań stojących przed systemem penitencjarnym, to jednak wyraźnie wskazywała na potrzebę uwzględnienia tych tendencji w polityce kryminalnej w ogóle. Widać stąd było wyraźnie, że w przyszłej polityce karnej konieczne będzie zwrócenie większej uwagi na przestępców, których czyny są motywacyjnie powiązane z rozstrojem psychicznym, niekontrolowaną podwyższoną agresją, uzależnieniami od alkoholu i innych substancji odurzających. Znajdowało to także odzwierciedlenie w strategiach podwyższenia efektywności polityki kryminalnej i obniżenia poziomu karceracji. Zwykle polegają one na rozmaitych zabiegach mogących podnieść efektywność już znanych i na szeroką skalę wykorzystywanych środków probacyjnych. Nowym elementem w odniesieniu do tych środków alternatywnych był ważny postulat K. Krajewskiego, oparty na wnikliwej analizie punitwności systemu karnego, który twierdził, że „główne pole poszukiwań dla zwiększenia częstotliwości stosowania kar alternatywnych nie leży tam, gdzie jest to oczywiste, w obszarze drobnej przestępczości, lecz w obszarze przestępczości średniej” i średnioterminowych kar pozbawienia wolności¹⁵. Oprócz tego pojawiały się postulaty wprowadzenia zupełnie nowych kar, które mogłyby mieć zastosowanie do uprzednio wymienionych przez T. Szymanowskiego kategorii sprawców, a mianowicie środki o niskim lub niemal symbolicznym stopniu dolegliwości, stosowanych w sytuacjach, w których następuje stwierdzenie winy, a całkowite odstąpienie od wymierzenia kary mogłoby prowokować skojarzenia z bezkarnością; środki ukierunkowane kompensacyjnie, stosowane wtedy, gdy na plan pierwszy wysuwa się materialna szkoda wyrządzona pokrzywdzonemu; samoistnie stosowane środki penalne, które określane są mianem środków karnych, a które w dotychczasowym stanie prawnym mogły być stosowane tylko jako sankcje dodatkowe albo w razie odstąpienia od wymierzenia kary (art. 59 k.k.). Pojawił się także postulat wprowadzenia nowych środków o charakterze resocjalizacyjno-indywidualno-prewencyjnym, których celem byłaby nie tyle represyjna moc kary, ile prowadzona w jej rygorach realna pomoc edukacyjna, terapeutyczna, wsparcie w rozwiązywaniu problemów życiowych i radzeniu sobie w sytuacjach kryzysowych¹⁶. Takie podejście kierowało uwagę w stronę leczniczych środków zabezpieczających. Jak wspomniano na wstępie, w „noweli lutowej” ustawodawca dokonał daleko idących zmian w rozdziale X Kodeksu karnego. W rezultacie utraciły moc m.in. art. 96–98 k.k., jak również dawna „preambuła” do środków zabezpieczających z art. 93 k.k. Fundamentalne dla nowej konstrukcji środków zabezpieczających normy pomieszczone zostały w art. 93a–g k.k.¹⁷.

prawa karnego w Polsce, (w:) B. Hołyst, S. Redo (red.), *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku*, Warszawa–Wiedeń–Kalisz 1996, s. 143.

¹⁵ K. Krajewski, *Główne tendencje polityki karnej...*, s. 44.

¹⁶ J. Skupiński, *Alternatywy pozbawienia wolności w polskim systemie sprawiedliwości karnej*, (w:) J. Jakubowska-Hara, C. Nowak (red.), *Problemy aktualnej polityki karnej...*, s. 21–22.

¹⁷ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r., poz. 396.

Aczkolwiek art. 58 k.k. w jego aktualnym brzmieniu nadal podkreśla priorytet (przy alternatywnym zagrożeniu) grzywny lub kary ograniczenia wolności w stosunku do kary pozbawienia wolności, w tym także z warunkowym zawieszeniem jej wykonania¹⁸, to jednak efekt ten zdaje się niweczyć instytucja kary mieszanej – kombinowanej formy represji prawnokarnej, która ma mieć zastosowanie w szczególności w przypadku sprawców poważniejszych występków. Polega ona na połączeniu krótkotrwałego, w zamierzeniu, pozbawienia wolności z karą ograniczenia wolności w ten sposób, że wykonuje się ją dopiero po zwolnieniu z zakładu karnego, jako *sui generis* drugi środek penalny. Przypomina to łączenie, swego czasu, kary pozbawienia wolności z nadzorem ochronnym, co w literaturze w ten sposób komentowano¹⁹. Uzasadnienie projektu podawało jako rację takiej kumulacji represji dążenie do osiągnięcia oddziaływania w zakresie prewencji specjalnej uzupełnionej ugruntowaniem społecznie pożądaných zachowań skazanego. Koncepcja mieszanej reakcji karnej została w praktyce rozciągnięta również i na środki zabezpieczające. Zarówno przez możliwość orzekania wobec sprawcy więcej niż jednego środka zabezpieczającego (art. 93b § 4²⁰), jak i przez możliwość łączenia ich z karą. Przyjętą w tym zakresie zasadą, nieznaną poprzedniej regulacji, jest, że środek zabezpieczający stosuje się po odbyciu kary pozbawienia wolności lub ewentualnym warunkowym przedterminowym zwolnieniu (art. 93d § 5 k.k.²¹). Elementem „noweli lutowej” był, jak pisali projektodawcy, odmienny niż dotychczas sposób unormowania środków zabezpieczających, jak również modyfikacja ich katalogu²². W związku z powyższym rozdział X Kodeksu karnego przyjął formę regulacji systemowej, zgodnie z którą w art. 93a znalazł się katalog środków zabezpieczających, w art. 93b zasady ich stosowania, w art. 93c wskazanie sprawców, wobec których można zastosować środki zabezpieczające, w art. 93d czas ich stosowania, a w art. 93e–93g treść poszczególnych środków. Struktura rodzajowa tych środków obejmuje elektroniczną kontrolę miejsca pobytu (prawodawca postanowił zatem wykorzystać na użytek „zabezpieczania” technologię znaną z wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego), terapię, terapię uzależnień i pobyt w zakładzie psychiatrycznym. W szczególnych przypadkach, wskazanych przez ustawę, tytułem środka zabezpieczającego można stosować także środki karne o charakterze administracyjnym – nakaz i zakazy określone w art. 39 pkt 2 i 3 k.k. – zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego

¹⁸ W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015, s. 306–307.

¹⁹ M. Porowski, A. Rzepliński, *O granicach reformy więziennictwa*, (w:) S. Walczak (red.), *Spory wokół reformy więziennictwa*, Warszawa 1985, s. 17.

²⁰ „Wobec tego samego sprawcy można orzec więcej niż jeden środek zabezpieczający”.

²¹ „Jeżeli sprawca został skazany na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, karę 25 lat pozbawienia wolności lub karę dożywotniego pozbawienia wolności, orzeczony środek zabezpieczający stosuje się po odbyciu kary lub warunkowym zwolnieniu, chyba że ustawa stanowi inaczej”.

²² Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny..., s. 31.

zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, jak również zakaz prowadzenia pojazdów (art. 93a § 2 k.k.²³). Jeżeli sprawca dopuścił się czynu w stanie niepoczytalności, te środki zabezpieczające o charakterze administracyjnym orzeka się bezterminowo – sąd uchyli je, gdy przestaną być już potrzebne (art. 99 k.k.²⁴). Zdefiniowanie terapii i terapii uzależnień pozostawiono odpowiednim dziedzinom nauk medycznych, w tym psychiatrii, oraz nauk psychologicznych²⁵. Można się posiłkować w tym zakresie ustawą o przeciwdziałaniu narkomanii, która zawiera definicję legalną „leczenia”. Zgodnie z nią jest to „leczenie zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania spowodowanych używaniem środków odurzających lub substancji psychotropowych”²⁶. Z uzasadnienia projektu dowiedzieliśmy się tylko, że terapia oznacza „farmakoterapię i postępowanie terapeutyczne, które może przybrać postać od psychoedukacji, po zaawansowaną terapię kliniczną”²⁷. Warto jednak zwrócić uwagę, że wprowadzenie terminu „farmakoterapia” stanowi granicę dla innych form medycznej ingerencji w organizm. Dyrektywy orzekania środków zabezpieczających zostały podporządkowane trzem zasadom przewodnim. Pierwsza z nich, określona w uzasadnieniu, zdaje się nazbyt pojemnym pojęciem konieczności, jest w gruncie rzeczy podyktowana względami racjonalności (pojętej jako dążenie do dostosowania środka karnego do podłoża genetycznego popełnionego przestępstwa i resocjalizacyjnych potrzeb jego sprawcy) i, co trzeba podkreślić, ekonomii represji. Składają się na nią trzy powiązane ze sobą okoliczności – można je stosować tylko wówczas, gdy są one faktycznie niezbędne, być może też oparte na pogłębionej diagnozie, do zapobieżenia ponownemu popełnieniu przestępstwa, gdy inne środki prawne określone kodeksowo lub orzeczone na podstawie innych ustaw nie gwarantują powstrzymania się sprawcy od czynów przestępczych (art. 93b § 1 k.k.²⁸), i uchylenia go, gdy osiągnął swój cel (art. 93b § 2 k.k.)²⁹. Można by odnieść do tego postulat R. Hałasa, zamieszczony w komentarzu do

²³ „Jeżeli ustawa tak stanowi, tytułem środka zabezpieczającego można orzec nakaz i zakazy określone w art. 39 pkt 2–3”.

²⁴ „§ 1. Jeżeli sprawca dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności określonej w art. 31 § 1, sąd może orzec tytułem środka zabezpieczającego nakaz lub zakazy wymienione w art. 39 pkt 2–3. § 2. Zakazy wymienione w art. 39 pkt 2–3 orzeka się bez określenia czasu ich obowiązywania; sąd uchyli je, gdy ustały przyczyny ich orzeczenia”.

²⁵ P. Zakrzewski, *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, s. 703.

²⁶ Art. 4 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1030, z późn. zm.

²⁷ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny..., s. 36.

²⁸ „Sąd może orzec środek zabezpieczający, gdy jest to konieczne, aby zapobiec ponownemu popełnieniu przez sprawcę czynu zabronionego, a inne środki prawne określone w tym kodeksie lub orzeczone na podstawie innych ustaw nie są wystarczające. Środek zabezpieczający, o którym mowa w art. 93a § 1 pkt 4, można orzec jedynie, aby zapobiec ponownemu popełnieniu przez sprawcę czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości”.

²⁹ „Sąd uchyli środek zabezpieczający, gdy dalsze jego stosowanie nie jest już konieczne”.

art. 58 k.k., że sąd powinien przy wymierzaniu kary pozbawienia wolności każdorazowo uzasadniać, dlaczego jest to konieczne dla osiągnięcia celów kary³⁰ (tu: wybranego środka zabezpieczającego). Uzasadnienie projektu uznaje możliwość umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi (art. 93b § 5 k.k.³¹) za normę gwarantującą, że środek ten nie będzie nadużywany. Można chyba w tym kontekście rozpatrywać także dyspozycję art. 93b § 1 *in fine* k.k., stanowiącą, że ten środek zabezpieczający można orzec tylko wobec sprawców czynów o znacznej społecznej szkodliwości. Jest to oczywiście wąskie pojęcie gwarancji. W tym kontekście należy jeszcze wspomnieć o dyspozycji art. 93d § 2 k.k.³², umożliwiającego sięganie po inne środki zabezpieczające, w razie uchylenia internacji psychiatrycznej, co również zdaje się zachęcać do nieprzedłużania ponad konieczność czasu trwania tego najsurowszego środka. Drugą z nich jest zasada proporcjonalności i sprowadza się do tego, że środek zabezpieczający i sposób jego wykonania powinny być odpowiednie do stopnia społecznej szkodliwości czynu zabronionego, który sprawca może popełnić, oraz ryzyka jego popełnienia, a także uwzględniać potrzeby i postępy w terapii lub terapii uzależnień. Sąd pierwszej instancji może zmienić orzeczony wobec sprawcy środek zabezpieczający lub sposób jego wykonywania, jeżeli poprzednio orzeczony środek stał się nieodpowiedni lub jego wykonanie stało się niemożliwe (art. 93b § 3 k.k.³³). Takie rozwiązanie należy ocenić pozytywnie. Tym bardziej że z treści zdania drugiego art. 93b § 3 k.k. można wnosić, iż taka zmiana nie może polegać na zastosowaniu dodatkowego środka zabezpieczającego. Trzecią jest kumulacja środków zabezpieczających (art. 93b § 4 k.k.³⁴, a więc i § 1, i § 3 tegoż artykułu, art. 93d § 1, art. 99 § 1 k.k.), wcześniej już omówiona. Nie sposób jednak nie odnieść wrażenia, że stanowi ona silną „przeciwagę” dla zasady proporcjonalności.

Jeśli chodzi o zakres podmiotowy, to obejmuje on następujące grupy sprawców: popełniających czyny w stanie niepoczytalności (art. 93c pkt 1 k.k.) i poczytalności ograniczonej (art. 93c pkt 2 k.k.), popełniających czyny w związku

³⁰ R. Hałas, (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 458.

³¹ „Sąd orzeka pobyt w zakładzie psychiatrycznym tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi”.

³² „Uchylając środek zabezpieczający w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym, sąd może orzec jeden lub więcej ze środków zabezpieczających, o których mowa w art. 93a § 1 pkt 1–3”.

³³ „Środek zabezpieczający i sposób jego wykonywania powinien być odpowiedni do stopnia społecznej szkodliwości czynu zabronionego, który sprawca może popełnić, oraz prawdopodobieństwa jego popełnienia, a także uwzględniać potrzeby i postępy w terapii lub terapii uzależnień. Sąd może zmienić orzeczony wobec sprawcy środek zabezpieczający lub sposób jego wykonywania, jeżeli poprzednio orzeczony środek stał się nieodpowiedni lub jego wykonywanie nie jest możliwe”.

³⁴ „Wobec tego samego sprawcy można orzec więcej niż jeden środek zabezpieczający; przepisy § 1 i 3 stosuje się, biorąc pod uwagę wszystkie orzekane środki zabezpieczające”.

z zaburzeniami preferencji seksualnych (art. 93c pkt 3 k.k.) oraz skazanych za przestępstwa popełnione w związku z uzależnieniem od alkoholu, środka odurzającego lub innego o podobnym działaniu (art. 93c pkt 5). Grupy te pokrywają się zasadniczo z tymi sprzed „noweli lutowej” (odpowiednio w art. 95 § 1, art. 95a § 1 oraz art. 96 § 1 k.k.), choć sposób wykonania orzekanych wobec nich środków uległ zmianie. W myśl nowej regulacji jest to grupa o tyle szersza, że obejmuje sprawców niezależnie od tego, na jaką karę zostali skazani, a zatem również wtedy, gdy nie skazano ich na karę pozbawienia wolności. Jak mogliśmy przeczytać w uzasadnieniu, wynika to z faktu, że projekt, w odróżnieniu od poprzedniego stanu prawnego, przewidywał katalog wolnościowych środków zabezpieczających. Bez precedensu natomiast jest objęcie środkami zabezpieczającymi sprawców popełniających czyny w związku z zaburzeniami osobowości o takim charakterze lub nasileniu, że zachodzi co najmniej wysokie prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia. Ustawodawca ograniczył możliwość zastosowania tej regulacji do sprawców umyślnych przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, przeciwko wolności, wolności seksualnej i obyczajności oraz przeciwko rodzinie i opiece, w razie wymierzenia im za nie kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania (art. 93c pkt 4)³⁵. Pomimo tych ograniczeń należy zwrócić uwagę, że pojęcie „zaburzenie osobowości” jest bardzo szerokie i może w związku z tym okazać się adekwatne dla ogromnej części podsądnych popełniających wyżej wymienione rodzaje przestępstw. We wszystkich wymienionych przypadkach konieczne jest zaangażowanie biegłego, który wypowie się, czy konkretny sprawca może zostać objęty, z punktu widzenia podmiotowego, odpowiednimi przepisami o środkach zabezpieczających.

Ponieważ posiedzenie w przedmiocie ustalenia potrzeby i możliwości wykonania orzeczonego środka zabezpieczającego może się zakończyć postanowieniem o jego uchyleniu, należy przyjąć, że będą miały prawo wziąć w nim udział podmioty wskazane w art. 199b § 3 k.k.w.³⁶, a więc prokurator, sprawca (lub jego obrońca) i wnioskodawca orzeczenia, zmiany lub uchylenia środka zabezpieczającego (dyrektor zakładu karnego, kierownik zakładu psychiatrycznego lub kierownik podmiotu leczniczego, w którym sprawca odbywa terapię lub terapię uzależnień). Łączy się to z obowiązkiem zawiadomienia tych podmiotów o posiedzeniu. Analogicznie przed wydaniem orzeczenia w tej sprawie należy wysłuchać

³⁵ „W razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego jej zawieszenia za umyślne przestępstwo określone w rozdziale XIX, XXIII, XXV lub XXVI, popełnione w związku z zaburzeniem osobowości o takim charakterze lub nasileniu, że zachodzi co najmniej wysokie prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia”.

³⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 652, z późn. zm. „W posiedzeniu ma prawo wziąć udział prokurator, sprawca lub jego obrońca oraz wnioskodawca określony w § 1 [dyrektor zakładu karnego, kierownik zakładu psychiatrycznego lub kierownik podmiotu leczniczego, w którym sprawca odbywa terapię lub terapię uzależnień – przyp. M.T.]”.

biegłych stosownie do normy art. 199b § 2 k.k.w.³⁷. M. Pyrcak zwraca uwagę, że zmiana w zakresie sposobu wykonania środka nie może być traktowana jako zmiana środka w rozumieniu art. 199b § 1 k.k.w.³⁸. Może się to więc odbyć na posiedzeniu, bez zawiadamiania stron i wysłuchiwanie opinii biegłych³⁹. W tym samym terminie, a więc na 6 miesięcy przed końcem kary lub przewidywanym warunkowym zwolnieniem, można również orzec środki zabezpieczające, jeśli nie były one przewidziane w wyroku, jednak ustawodawca wyłączył z tej grupy umieszczenie w zakładzie psychiatrycznym (art. 93d § 4 k.k.⁴⁰). Jeżeli natomiast wbrew przewidywaniom sprawca nie zostanie warunkowo zwolniony w ciągu 6 miesięcy od wydania postanowienia w sprawie środków zabezpieczających, stanie się ono bezprzedmiotowe i utraci moc⁴¹.

Możliwości te nie usuwają podstawowych wątpliwości co do faktycznego czasu trwania środka. Po pierwsze dlatego, że podstawę jego uchylecia stanowi przekonanie, że nie jest on już konieczny (art. 93b § 2 k.k.). Jest to przesłanka w najwyższym stopniu ocenna, bo niewskazująca choćby przykładowych okoliczności, które odwoływałyby się do uznanych za doniosłe w warstwie formalno-prawnej (jak w przypadku odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia czy warunkowego umorzenia postępowania karnego). Po drugie dlatego, że również na zasadzie tak pojętej konieczności można wznowić wykonanie środka lub zastosować inny w ciągu 3 lat (art. 93d § 6⁴²). P. Góralski zwraca uwagę, że orzekanie środka zabezpieczającego w toku odbywania kary, a tym bardziej po jej odbyciu, może być uznane za niepozostające w związku przyczynowym

³⁷ „Przed orzeczeniem, zmianą i uchYLENIEM środka zabezpieczającego sąd wysłuchuje:

- 1) psychologa,
- 2) w sprawach osób niepełnosprawnych, o ograniczonej pełnosprawności lub z zaburzeniami osobowości albo gdy sąd uzna to za wskazane – ponadto lekarza psychiatrę,
- 3) w sprawach osób z zaburzeniami preferencji seksualnych – biegłych wskazanych w punkcie 1 i 2 oraz lekarza seksuologa lub psychologa seksuologa.

W sprawach osób uzależnionych można również wysłuchiwać biegłego w przedmiocie uzależnienia”.

³⁸ „Wniosek o orzeczenie, zmianę lub uchYLENIE środka zabezpieczającego może złożyć również dyrektor zakładu karnego, kierownik zakładu psychiatrycznego lub kierownik podmiotu leczniczego, w którym sprawca odbywa terapię lub terapię uzależnień”.

³⁹ M. Pyrcak, *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, s. 760–761.

⁴⁰ „Jeżeli wobec sprawcy wykonywana jest kara pozbawienia wolności, środki zabezpieczające, o których mowa w art. 93a § 1 pkt 1–3, można orzec również do czasu wykonania tej kary, jednak nie wcześniej niż na 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub odbyciem kary pozbawienia wolności”.

⁴¹ M. Pyrcak, *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, s. 753.

⁴² „Jeżeli zachowanie sprawcy po uchYLENIU środka zabezpieczającego wskazuje, że zachodzi konieczność stosowania środków zabezpieczających, sąd, nie później niż w ciągu 3 lat od uchYLENIA środka, może ponownie orzec ten sam środek zabezpieczający lub inny środek, o którym mowa w art. 93a § 1 pkt 1–3”.

z popełnionym czynem karalnym, a w konsekwencji za sprzeczne z art. 5 ust. 1⁴³ i art. 7⁴⁴ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁴⁵. Dodać przy tym należy, że nie wiadomo, na jakiej podstawie faktycznej i jak wiele razy miałyby być takie orzeczenie podjęte, zwłaszcza że odnośny przepis nie stanowi o tym, aby była nad takim człowiekiem sprawowana jakakolwiek formalna kontrola. A. Barczak-Oplustil stoi na stanowisku, że nie wystarczy sama zmiana okoliczności faktycznych, aby ponownie orzec środek zabezpieczający. Musi ona spowodować taką zmianę w zachowaniu sprawcy, która aktualizowałaby materialne przesłanki zastosowania środka zabezpieczającego⁴⁶. Warto także odnotować, że nie ma normy, która obligowałaby kogokolwiek do zawiadamiania sądu o okolicznościach wskazanych w art. 93d § 6 k.k.⁴⁷, a więc o zachowaniu sprawcy, które wskazywałoby na to, że zachodzi konieczność stosowania środków zabezpieczających. Sąd powinien zatem brać pod uwagę każdą otrzymaną na ten temat infor-

⁴³ „Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo:

a) zgodnie z prawem pozbawienia wolności w wyniku skazania przez właściwy sąd;

b) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w przypadku niepodporządkowania się wydanemu zgodnie z prawem orzeczeniu sądu lub w celu zapewnienia wykonania określonego w ustawie obowiązku;

c) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w celu postawienia przed właściwym organem, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zagrożonego karą lub jeśli jest to konieczne w celu zapobieżenia popełnienia takiego czynu lub uniemożliwienia ucieczki po jego dokonaniu;

d) pozbawienia nieletniego wolności na podstawie zgodnego z prawem orzeczenia w celu ustanowienia nadzoru wychowawczego lub zgodnego z prawem pozbawienia nieletniego wolności w celu postawienia go przed właściwym organem;

e) zgodnego z prawem pozbawienia wolności osoby w celu zapobieżenia szerszeniu przez nią choroby zakaźnej, osoby umyślowo chorej, alkoholika, narkomana lub włóczęgi;

f) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania osoby w celu zapobieżenia jej nielegalnemu wkroczeniu na terytorium państwa lub osoby, przeciwko której toczy się postępowanie o wydalenie lub ekstradycję”.

⁴⁴ „1. Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu polegającego na działaniu lub zaniechaniu działania, który według prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowił czynu zagrożonego karą w czasie jego popełnienia. Nie będzie również wymierzona kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w czasie, gdy czyn zagrożony karą został popełniony.

2. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w sądzeniu i karaniu osoby winnej działania lub zaniechania, które w czasie popełnienia stanowiły czyn zagrożony karą według ogólnych zasad uznanych przez narody cywilizowane”.

⁴⁵ P. Góralski, *Środki zabezpieczające w polskim prawie karnym*, Warszawa 2015, s. 559.

⁴⁶ A. Barczak-Oplustil, *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, s. 770.

⁴⁷ „Jeżeli zachowanie sprawcy po uchyleniu środka zabezpieczającego wskazuje, że zachodzi konieczność stosowania środków zabezpieczających, sąd, nie później niż w ciągu 3 lat od uchylenia środka, może ponownie orzec ten sam środek zabezpieczający lub inny środek, o którym mowa w art. 93a § 1 pkt 1–3”.

mację, a taka otrzymana od podmiotu niewymienionego w art. 19 § 1 k.k.w.⁴⁸ powinna być impulsem do wszczęcia postępowania z urzędu. Powoływana autorka przyjmuje również, że wspomniany trzyletni termin jest swoistym okresem próby, a środek zabezpieczający zostaje uznany za wykonany dopiero, gdy w jego trakcie nie orzeczono go ponownie. Także najwcześniej z tą chwilą może nastąpić zatarcie skazania sprawcy⁴⁹. Aczkolwiek projektodawcy normie tej przypisują walory gwarancyjne, to jednak w tym przypadku funkcja ta wydaje się zupełnie iluzoryczna i należałoby ją wiązać raczej z normą art. 199a § 3 k.k.w., wprowadzającą możliwość zaskarżania każdego postanowienia „co do środka zabezpieczającego”.

Sądem właściwym do wykonywania orzeczeń o zastosowaniu środka zabezpieczającego w postaci terapii uzależnień jest sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji (art. 199a § 2 k.k.w.⁵⁰). „Nowela lutowa” odrzuciła poprzednią regulację środków zabezpieczających wobec sprawców przestępstw popełnionych w związku z uzależnieniami i skazanych na karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą 2 lat (dawny art. 96 § 2 k.k.). W przeciwieństwie do rozwiązania, które polegało na dosyć wąskim zakreśleniu grupy adresatów, obecnie środek zabezpieczający w postaci terapii uzależnień może być stosowany w połączeniu z każdą karą, w tym z karą pozbawienia wolności bez względu na jej wymiar. Może być też zastosowany w przypadku uchylecia umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym wobec sprawców nie poczytalnych i działających w stanie ograniczonej poczytalności (art. 93d § 1 w zw. z art. 93g § 1 i 2 i art. 93c pkt 1 i 2 k.k.). Wykonanie tego środka może być też połączone z poddaniem skazanego dozorowi kuratora bądź innego podmiotu uprawnionego (art. 202b § 1 w zw. z art. 38 § 1 k.k.w.) i wyznaczeniem okresu próby. Z redakcji art. 202b k.k.w. można wnosić, że dotyczy to tylko tych skazanych, wobec których terapię uzależnień orzeczono na etapie postępowania wykonawczego (art. 93d § 4 k.k.⁵¹). Przestępcy, którzy popełnili czyn w związku z uzależnieniem od alkoholu, środka odurzającego lub innego podobnie działającego, mogą być poddani tytułem środka zabezpieczającego m.in. terapii uzależnień (art. 93c pkt 5 w zw. z art. 93f pkt 2 k.k.). W przeciwieństwie do dawnego art. 96 k.k. (który przewidywał przymusowe doprowadzenie do lecznicy odwykowej), mają oni wówczas

⁴⁸ „Sąd orzeka na wniosek prokuratora, skazanego albo jego obrońcy oraz z urzędu, a jeżeli ustawa tak stanowi – na wniosek innych osób”.

⁴⁹ A. Barczak-Oplustil, *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, s. 772–773.

⁵⁰ „Sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji, jest właściwy w postępowaniu dotyczącym wykonania środków zabezpieczających, z wyjątkiem elektronicznej kontroli miejsca pobytu”.

⁵¹ „Jeżeli wobec sprawcy wykonywana jest kara pozbawienia wolności, środki zabezpieczające, o których mowa w art. 93a § 1 pkt 1–3, można orzec również do czasu wykonania tej kary, jednak nie wcześniej niż na 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub odbyciem kary pozbawienia wolności”.

obowiązek stawienia się w placówce leczenia odwykowego w terminie wyznaczonym przez kierującego nią lekarza i poddania się zaordynowanym przez personel medyczny zabiegom terapeutycznym (art. 93f § 2 k.k.⁵²). Jest to odpowiedź na postulaty komentatorów, zgłaszane w poprzednim stanie prawnym, a wydaje się tym bardziej zasadna, jeśli mamy do czynienia ze środkami nieizolacyjnymi. Niedopełnienie tego obowiązku, podobnie jak innych obowiązków związanych z orzecznym środkiem zabezpieczającym, jest zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2 (art. 244b § 1 k.k.⁵³). Podobnie jak inne środki zabezpieczające, terapię uzależnień stosuje się na czas nieoznaczony (art. 93d § 1 i odpowiednio art. 93b § 2 i 3 k.k.). Biorąc pod uwagę fakt, że są one z reguły wykonywane po odbyciu kary (art. 93d § 5 k.k.), ustawodawca dopuszcza możliwość uchylenia tej części wyroku skazującego, w której orzeczono środek zabezpieczający. Jest to o tyle uzasadnione, że kara pozbawienia wolności może być wykonywana także w systemie terapeutycznym i przynieść oczekiwane rezultaty. Wtedy sąd, nie wcześniej niż na 6 miesięcy przed końcem kary lub przewidywanym warunkowym zwolnieniem, ustala potrzebę i możliwość wykonania środka, po odzyskaniu przez skazanego wolności (art. 93d § 3 k.k.). Natomiast o przedłużeniu terapii odwykowej sąd orzeka nie rzadziej niż co 12 miesięcy (art. 204 k.k.w.⁵⁴) – jest to dwukrotnie dłuższy termin niż ten obowiązujący przed nowelizacją. Jednak nie jest z tym powiązany, jak to było w poprzednim stanie prawnym, obowiązek kierownika placówki do przesyłania okresowych opinii na temat postępów w leczeniu. Pomimo tego wydaje się, że sąd powinien być w tym zakresie informowany, aby mógł podjąć właściwą decyzję w zakresie przedłużania stosowania środka zabezpieczającego. Także i te zadania są powierzone sądowi orzekającemu w pierwszej instancji. Jednak w przeciwieństwie do poprzednio przytoczonych przepisów, które operowały mglistym pojęciem konieczności, w tym przypadku określono wyraźnie okoliczności uzasadniające odwołanie zwolnienia i ponowne skierowanie do zakładu karnego. Są nimi uchylenie się od poddania się terapii lub terapii uzależnień,

⁵² „Sprawca, wobec którego orzeczono terapię uzależnień, ma obowiązek stawiennictwa we wskazanej przez sąd placówce leczenia odwykowego w terminach wyznaczonych przez lekarza i poddania się leczeniu uzależnienia od alkoholu, środka odurzającego lub innego podobnie działającego środka”.

⁵³ § 1. Kto nie stosuje się do określonych w ustawie obowiązków związanych z orzecznym wobec niego środkiem zabezpieczającym, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

⁵⁴ „§ 1. Jeżeli wobec sprawcy orzeczono pobyt w zakładzie psychiatrycznym, sąd, nie rzadziej niż co 6 miesięcy, orzeka w przedmiocie dalszego stosowania tego środka, a w wypadku uzyskania opinii, że dalsze pozostawanie sprawcy w zakładzie nie jest konieczne – bezzwłocznie. W razie potrzeby sąd zasięga opinii innych biegłych.

§ 4. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio, jeżeli wobec sprawcy orzeczono inny środek zabezpieczający, z tym że sąd orzeka w przedmiocie dalszego stosowania tego środka nie rzadziej niż co 12 miesięcy”.

uchylanie się od dozoru kuratora, popełnienie przestępstwa lub rażące naruszenie porządku prawnego albo regulaminu organizacyjnego podmiotu leczniczego (art. 202b § 2 k.k.w.). Należy to ocenić pozytywnie. Natomiast przy pomyślnym przebiegu okresu próby, karę uważa się za odbytą, jeżeli w ciągu 6 miesięcy od jego upływu nie zarządzono jej wykonania (art. 202b § 3 k.k.w.).

Ustawa nie wymienia wprost typu placówek, w których wykonuje się środek zabezpieczający wobec sprawców skazanych za przestępstwo popełnione w związku z uzależnieniem od alkoholu, środka odurzającego lub innego podobnie działającego środka. Wydaje się, że te zakłady powinny być, choć typologicznie, wskazane. Należy zatem przyjąć, że środek zabezpieczający w postaci terapii uzależnień wykonuje się, używając słów ustawy, w podmiotach leczniczych⁵⁵ oraz w innych podmiotach. Niektórzy komentatorzy tego rozwiązania przyjęli, że jedynie pobyt w zakładzie psychiatrycznym będzie miał charakter izolacyjny⁵⁶, natomiast terapia i terapia uzależnień mają być prowadzone w warunkach wolnościowych. Izolacyjny środek zabezpieczający, jak pisze A. Barczak-Oplustil, można orzec tylko w wyroku skazującym i tylko wobec sprawców określonych w art. 93c pkt 1–3 k.k.⁵⁷ Niestety autorka nie przedstawiła toku swojego rozumowania, prezentując taką interpretację jako coś oczywistego. Podobne stanowisko zajmuje P. Zakrzewski, twierdząc, że tylko za zgodą skazanego możliwe byłoby wykonywanie terapii czy terapii uzależnień w trybie stacjonarnym, aby np. szybciej osiągnąć jej rezultaty i skrócić czas trwania środka zabezpieczającego. Jego zdaniem byłoby to wówczas zgodne z art. 93f § 1 i 2 k.k.⁵⁸ W tym miejscu należy zwrócić uwagę na kontrowersyjność wyrażania takiej zgody przez podsądnego borykającego się z uzależnieniem. Podobnie jest, na co zwracał uwagę P. Góralski, gdyby przyjąć, że w przypadku wyrażenia przez sprawcę zgody na terapię uzależnień, można by odstąpić od wysłuchania biegłych, co postulowała M. Pyrcak⁵⁹. Według tej autorki miałoby to uzasadnienie zwłaszcza w trybie konsensualnym, przewidzianym przez art. 335 § 1 k.p.k.⁶⁰ P. Góralski krytykuje takie

⁵⁵ Definicja w art. 4 ust. 1 pkt 1–6 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 2190, z późn. zm.

⁵⁶ A. Barczak-Oplustil, *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, s. 673.

⁵⁷ A. Barczak-Oplustil, *Charakter środków zabezpieczających w nowelizacji Kodeksu karnego z 20 lutego 2015 roku. Wprowadzenie do dyskusji*, „Palestra” 2015, nr 7–8, s. 115.

⁵⁸ P. Zakrzewski, *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, s. 705.

⁵⁹ M. Pyrcak, *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, s. 747.

⁶⁰ „Jeżeli oskarżony przyznaje się do winy, a w świetle jego wyjaśnień okoliczności popełnienia przestępstwa i winy nie budzą wątpliwości, a postawa oskarżonego wskazuje, że cele postępowania zostaną osiągnięte, można zaniechać przeprowadzenia dalszych czynności (...). Prokurator, zamiast z aktem oskarżenia, występuje do sądu z wnioskiem o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków prze-

rozwiązanie, zwracając uwagę, że ewentualną zgodę ma w tym przypadku wyrazić osoba z problemami psychicznymi⁶¹.

Zdaje się jednak, że uprawniona jest raczej interpretacja odwrotna. Wobec faktu, że ustawodawca nie wprowadził kategoryzacji zakładów przeznaczonych do wykonywania terapii uzależnień, wydawało się uzasadnione założenie, że może być ona prowadzona tak w warunkach ambulatoryjnych, jak i zakładach zamkniętych⁶². Przekonywała o tym treść rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie wykazu zakładów psychiatrycznych i zakładów leczenia odwykowego przeznaczonych do wykonywania środków zabezpieczających oraz składu, trybu powoływania i zadań komisji psychiatrycznej do spraw środków zabezpieczających⁶³, wraz z Regulaminem organizacyjno-porządkowym wykonania środków zabezpieczających⁶⁴. Rozporządzenie to wydano na kilka dni przed wejściem w życie „noweli lutowej”. Wskazywało ono placówki lecznictwa zamkniętego właściwe do wykonywania środków zabezpieczających, w tym orzeczonych wobec skazanych za przestępstwa popełnione w związku z uzależnieniami i tylko w warunkach wzmocnionego zabezpieczenia (w Toszku – 30 miejsc, i w Branicach – 25 miejsc). Ponadto w połowie 2016 r. ogłoszono jednolity tekst tego rozporządzenia. Znalazł się w nim załącznik zawierający „wykaz zakładów leczenia odwykowego, przeznaczonych do wykonywania środków zabezpieczających w warunkach wzmocnionego zabezpieczenia i ich pojemność” (Branice – 30 miejsc dla mężczyzn, Toszek – 30 miejsc dla mężczyzn, oraz Choroszcz – 30 miejsc dla mężczyzn i 10 miejsc dla kobiet)⁶⁵. Jednak zarówno wspomniane rozporządzenie, jak i regulamin zostały uchylone mocą „noweli lutowej”, która dopuściła ich dalsze obowiązywanie przez okres maksymalnie 18 miesięcy od

widzianych za zarzucany mu występ, uwzględniających również prawnie chronione interesy pokrzywdzonego”.

⁶¹ P. Góralski, *Środki zabezpieczające...*, s. 565.

⁶² Taki wniosek można wywieść także z uzasadnienia tego projektu, w którym można było przeczytać, że „osobnym środkiem jest również terapia uzależnień, która podobnie jak terapia może być realizowana w izolacji, jak i w warunkach wolnościowych” – Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny..., s. 31.

⁶³ Rozporządzenie z dnia 25 czerwca 2015 r. zmieniające rozporządzenie z dnia 10 sierpnia 2004 r., Dz.U. z 2015 r., poz. 907.

⁶⁴ Zgodnie z nowym brzmieniem Regulaminu, większość restrykcyjnych przepisów, dotyczących wcześniej placówek o wzmocnionym i maksymalnym poziomie zabezpieczenia, rozciągnięto także i na te o poziomie podstawowym. Nie dotyczyło to jedynie kontroli przedmiotów (§ 6 Regulaminu) i wymogu opracowania procedur postępowania na wypadek buntu, ucieczki itp. (§ 7 Regulaminu).

⁶⁵ Załącznik nr 4 do obwieszczenia Ministra Zdrowia z dnia 5 lipca 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie wykazu zakładów psychiatrycznych i zakładów leczenia odwykowego przeznaczonych do wykonywania środków zabezpieczających oraz składu, trybu powoływania i zadań komisji psychiatrycznej do spraw środków zabezpieczających, Dz.U. z 2016 r., poz. 1133.

momentu wejścia jej w życie⁶⁶. Dnia 16 stycznia 2017 r. Minister Zdrowia wydał rozporządzenie w sprawie komisji psychiatrycznej do spraw środków zabezpieczających i wykonywania środków zabezpieczających w zakładach psychiatrycznych⁶⁷. Już sama nazwa tego aktu, w porównaniu z jego poprzednikiem, wskazuje na pominięcie sprawców przestępstw popełnionych w związku z uzależnieniem i dedykowanej im terapii uzależnień. Próżno też szukać w tym rozporządzeniu listy placówek przeznaczonych do wykonywania środków zabezpieczających, natomiast treść jego § 6–8 wskazuje, że mogą to być placówki o każdym poziomie zabezpieczenia. Tak więc mamy tu do czynienia z włączeniem środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym do powszechnego systemu ochrony zdrowia psychicznego. Wątpliwości związane z możliwym prowadzeniem terapii uzależnień w warunkach izolacyjnych pogłębia fakt, że proceduralna strona wykonania tych środków została w przeciwieństwie do art. 96 k.k. pozostawiona bez czytelnej i jednoznacznej regulacji. Kodeks karny wykonawczy ogranicza kompetencje Komisji Psychiatrycznej tylko do opiniowania kierowania sprawców do zakładów psychiatrycznych (art. 201 § 1 k.k.w.⁶⁸ w zw. z art. 200 § 1 k.k.w.⁶⁹). Wynika stąd, że skierowanie do zamkniętego zakładu terapii uzależnień nie należy do jej kompetencji i ma charakter czynności administracyjno-technicznej, choć wydaje się, że zasadny byłby udział w tym zakresie czynnika merytorycznego. Określenie terminu stawiennictwa skazanego jest już bezpośrednio w gestii terapeutów (art. 93f § 2 k.k.⁷⁰). Sąd wskazuje taką placówkę w wyroku tylko wtedy, gdy wykonanie środka następuje bezpośrednio po jego wydaniu. Ma to miejsce w przypadku, gdy zostaje orzeczona inna kara niż bezwzględne pozbawienie wolności. Podobną lukę pozostawiono, nie zobowiązując kierowników placówek, w których ma być prowadzona terapia uzależnień, do poinformowania sądu o niestawieniu się skazanego, mimo że jest ono penalizowane przez art. 244b k.k. Należy zaznaczyć, że w aktualnym stanie prawnym wobec sprawców przestępstw popełnionych w związku z uzależnieniem można, oprócz najbardziej – jak się wydaje – odpowiedniej terapii uzależnień, zastosować również terapię i elektroniczną kontrolę miejsca pobytu. Ponadto, jeżeli spełnione zostaną przesłanki zastosowania pobytu w zakładzie

⁶⁶ Art. 27 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. ...

⁶⁷ Dz.U. z 2017 r., poz. 119, z późn. zm.

⁶⁸ „W celu zapewnienia właściwego miejsca wykonywania środków zabezpieczających, o których mowa w art. 200 § 1 i 2, minister właściwy do spraw zdrowia powołuje komisję psychiatryczną do spraw środków zabezpieczających”.

⁶⁹ „Przez zakład psychiatryczny, o którym mowa w art. 93a § 1 pkt 4 Kodeksu karnego, rozumie się podmiot leczniczy udzielający świadczeń opieki zdrowotnej w zakresie opieki psychiatrycznej”.

⁷⁰ „Sprawca, wobec którego orzeczono terapię uzależnień, ma obowiązek stawiennictwa we wskazanej przez sąd placówce leczenia odwykowego w terminach wyznaczonych przez lekarza i poddania się leczeniu uzależnienia od alkoholu, środka odurzającego lub innego podobnie działającego środka”.

psychiatrycznym (art. 93g k.k.⁷¹), możliwe jest zastosowanie również i tego środka zabezpieczającego. We wszystkich tych przypadkach sprawca narażony jest na dodatkową odpowiedzialność karną za niestosowanie się do obowiązków związanych z orzecznym środkiem zabezpieczającym (art. 244b § 1 k.k.)⁷². W przypadku elektronicznej kontroli miejsca pobytu karane jest również udaremnianie wykonania tego środka wobec innej osoby (art. 244b § 2 k.k.). Przepis art. 202b k.k.w. dotyczy szczególnej formy warunkowego zwolnienia sprawców skazanych za przestępstwo popełnione w związku z uzależnieniem od alkoholu, środka odurzającego lub innego podobnie działającego środka. Należy przyjąć, że jest to *lex specialis* względem art. 77–82 k.k., jak również art. 160 k.k.w. Zgodnie z nim, orzekając terapię lub terapię uzależnień wobec skazanego zwalnianego z zakładu karnego lub psychiatrycznego, sąd „ustala okres próby na czas od 6 miesięcy do lat 2 i oddaje skazanego pod dozór kuratora lub osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym”. W zakresie, w jakim art. 202b § 1 k.k.w.⁷³ stanowi o zwolnieniu z zakładu psychiatrycznego, odnosi się do skazanych z „podwójną diagnozą” – umieszczonych w zakładzie psychiatrycznym za przestępstwo popełnione w stanie ograniczonej poczytalności i równocześnie w związku z uzależnieniem. W sprawach o warunkowe zwolnienie, o których mowa w tym przepisie, właściwy jest zgodnie z art. 199a k.k.w.

⁷¹ „§ 1. Sąd orzeka pobyt w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym wobec sprawcy określonego w art. 93c pkt 1, jeżeli istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że popełni on ponownie czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym.

§ 2. Skazując sprawcę określonego w art. 93c pkt 2 na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, karę 25 lat pozbawienia wolności lub karę dożywotniego pozbawienia wolności, sąd orzeka pobyt w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym, jeżeli istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że popełni on czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym.

§ 3. Skazując sprawcę określonego w art. 93c pkt 3 na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, karę 25 lat pozbawienia wolności lub karę dożywotniego pozbawienia wolności, sąd orzeka pobyt w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym, jeżeli istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że skazany popełni przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych”.

⁷² P. Góralski nazywa taką konstrukcję mianem „błędnego koła” – środek zabezpieczający stosuje się z powodu nieskuteczności kary, jeśli zaś i on zawodzi, sięga się znów po karę... – P. Góralski, *Środki zabezpieczające...*, s. 569. Natomiast P. Kładoczny zwraca uwagę na to, że przepis ten stwarza możliwość karania w nieskończoność, za kolejne okresy przestępstwa trwałego, polegającego na niestosowaniu się do orzeczonych obowiązków – P. Kładoczny, *Reforma czy rewolucja? Nowy kształt środków zabezpieczających*, „Studia Iuridica” 2016, t. LXV, s. 185.

⁷³ „Orzekając terapię lub terapię uzależnień, wobec skazanego określonego w art. 93c pkt 5 Kodeksu karnego, który zostaje zwolniony z zakładu psychiatrycznego lub zakładu karnego, sąd ustala okres próby na czas od 6 miesięcy do lat 2 i oddaje skazanego pod dozór kuratora lub osoby godnej zaufania, stowarzyszenia, instytucji albo organizacji społecznej, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub pomoc skazanym”.

sąd wykonujący środki zabezpieczające, a nie penitencjarny. Jest to wyjątek od właściwości tego ostatniego do orzekania o warunkowym zwolnieniu. Artykuł 202b § 2⁷⁴ normuje swoiste przesłanki odwołania tego warunkowego zwolnienia – pozostają one w dużej mierze zbliżone do tych z uchylonego art. 97 § 2 k.k. Należy przyjąć, że również sądem właściwym do decydowania o odwołaniu warunkowego zwolnienia jest ten, o którym mowa w art. 199a k.k.w.⁷⁵.

Kwestie proceduralne, w odniesieniu do środków zabezpieczających w ogóle, można sprowadzić do kilku zagadnień. A mianowicie, że w postępowaniu wykonawczym sąd orzeka postanowieniem (art. 18 § 1 k.k.w.), na które zawsze przysługuje zażalenie (art. 199a § 3 k.k.w.). Sąd zawiadamia o posiedzeniu w sprawie środka zabezpieczającego strony i inne podmioty, jeśli ich udział może mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia lub gdy ustawa tak stanowi (art. 22 § 1 i 2 w zw. z art. 19 § 1 k.k.w.). Zawsze jednak mogą wziąć w nim udział z własnej inicjatywy⁷⁶. W przypadku wydania wyroku łącznego nie można uchylić ani zmienić środków zabezpieczających, jeśli orzeczono je w wyrokach podlegających łączeniu. Tak więc, jak widać, zastosowanie środków zabezpieczających w ich aktualnej, postpenalnej formule może przebiegać dwuetapowo: najpierw orzeka je sąd w wyroku skazującym, potem na etapie wykonawczym sąd właściwy ustala potrzebę i możliwość jego wykonania. W literaturze postuluje się, aby na tym drugim etapie sąd zasięgnął nie tylko opinii biegłych, lecz ponadto przynajmniej informacji ze wszystkich zakładów karnych, w których sprawca przebywał w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności⁷⁷.

Podsumowując, można powiedzieć, że ustawodawca poszedł bardzo zdecydowanie drogą, używając określenia T. Bojarskiego, „nowych środków zabezpieczających”⁷⁸. W tym kierunku szły także postulaty zgłaszane w literaturze, aby rozbudować ich strukturę, zwłaszcza o wykonywane w warunkach wolnościowych. Argumentowano, że w terapii psychiatrycznej, w coraz mniejszym zakresie stosuje się leczenie w zakładach zamkniętych⁷⁹. Byłoby to więc zestrojenie potrzeb prawa karnego z rozwojem i możliwościami nauk medycznych, których dorobek stanowi o treści środków zabezpieczających. Naprzeciw tym tendencjom wychodzą zmiany wprowadzone „nowelą lutową”. Wzbogaca ona nie tylko

⁷⁴ „Sąd może zarządzić ponowne umieszczenie skazanego w zakładzie karnym, jeżeli skazany w okresie próby uchyla się od poddania się terapii lub terapii uzależnień, uchyla się od dozoru kuratora, popełnia przestępstwo lub rażąco narusza porządek prawny albo regulamin organizacyjny podmiotu leczniczego”.

⁷⁵ A. Barczak-Oplustil, *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, s. 769.

⁷⁶ M. Pyrcak, *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, s. 750.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 752.

⁷⁸ T. Bojarski (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 229–231.

⁷⁹ S. Ładoś, *Pozycja prawna oskarżonego z zaburzeniami psychicznymi*, Warszawa 2013, s. 315.

rodzaje tych środków, lecz także generalnie akcentuje potrzebę przeciwdziałania, w ramach polityki karnej, przestępstwom popełnianym na tle poważniejszych zaburzeń osobowości. Dobitnie akcentowało ją uzasadnienie projektu. „Niektóre zaburzenia osobowości, wiążące się z brakiem empatii i wyrzutów sumienia czy też skłonnością do niekontrolowanych wybuchów agresji, stanowią czynnik kryminogeny i od lat są wiązane ze skłonnościami do zachowań przestępczych, powodują bowiem reakcje drastycznie odbiegające od norm przyjętych w danej kulturze, zwłaszcza w zakresie relacji międzyludzkich. Należy tu wskazać zwłaszcza zaburzenia osobowości typu antysocjalnego, sadystycznego czy *borderline*”⁸⁰. Jednak wydaje się, że równorzędnym założeniem tych zmian, choć niewyraźnym wprost, jest uznanie prymatu ochrony społecznej nad innymi celami reakcji karzącej. Przejawia się to w istotnej modyfikacji Kodeksu karnego, która może być postrzegana jako wytyczenie nowych kierunków dla prawa karnego. Priorytet ochrony społecznej jako aksjologicznej dyrektywy dla całego systemu środków zabezpieczających wyraźnie sygnalizuje zwłaszcza trzyletni okres, w czasie którego można osobę zwolnioną ponownie obłożyć środkiem zabezpieczającym, nawet bez popełnienia przez nią przestępstwa, możliwość kumulowania różnych rodzajów środków zabezpieczających oraz orzekania ich na etapie wykonania kary. W tym kontekście nie bez znaczenia jest także fakt, że omawiane zmiany poprzedziło uchwalenie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób⁸¹, która w dyskursie publicznym zyskała odczłowieczające miano „ustawy o bestiach”. Przyznawała ona otwarcie prymat ochrony społeczeństwa przed gwarancjami praw jednostki. Zdaniem P. Kładocznego, ustawa ta realizowała „klasyczne postulaty pozytywizmu włoskiego”, posłużyć się zaś do orzekania o jej zastosowaniu procedurą cywilną miało odwrócić uwagę od naruszenia podstawowych zasad prawa karnego⁸². Niestety, Trybunał Konstytucyjny orzekł o jej zgodności z Konstytucją RP z wyjątkiem, mało w istocie znaczącego, art. 46 ust. 1⁸³. Zakwestionowany przepis przewidywał, że o konieczności dalszego pobytu w izolacji miał decydować co pół roku zaledwie jeden lekarz. Norma ta została przez Trybunał Konstytucyjny uznana za niezgodną z art. 41 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP⁸⁴. Generalnie jednak Trybunał stanął na stanowisku, że uchwalenie ustawy o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób „wynika z konieczności zapewnienia w demokratycznym państwie ochrony zdrowia i życia (...) przed czynami karalnymi osób szczególnie niebezpiecznych dla społeczeństwa, które po odbyciu kary pozbawie-

⁸⁰ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny..., s. 31.

⁸¹ Dz.U. z 2014 r., poz. 24, z późn. zm.

⁸² P. Kładoczny, *Reforma czy rewolucja?*..., s. 182.

⁸³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 listopada 2016 r., K 6/14, OTK-A 2016, nr 98.

⁸⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 listopada 2016 r., Uzasadnienie, nb 709.

nia wolności mogą nadal stanowić zagrożenie”⁸⁵. Przewidzianą przez tę ustawę ingerencję w wolność jednostki ocenił jako niezbędną, adekwatną i proporcjonalną⁸⁶. Uzasadniając swoje orzeczenie, Trybunał przekonywał, że umieszczenie w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dyssocjalnym nie jest karą ani środkiem zabezpieczającym w rozumieniu Kodeksu karnego (a zatem niemożliwa jest jego ocena z perspektywy wzorców ustalających kryteria gwarancyjne dla norm prawno-karnych⁸⁷), a zasadnicza koncepcja tej ustawy jest zbliżona do przymusowej izolacji, przewidzianej przez art. 23 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego⁸⁸. Podobieństwa wynikają z tego, że w świetle ustawy o ochronie zdrowia psychicznego również można po przyjęciu do szpitala psychiatrycznego stosować wobec pacjenta niezbędne czynności lecznicze, mające na celu usunięcie przewidzianych w ustawie przyczyn przyjęcia, bez jego zgody, a nawet przy zastosowaniu przymusu bezpośredniego. Również czasu przymusowego umieszczenia takiej osoby w szpitalu psychiatrycznym nie określa się z góry⁸⁹. Trybunał dostrzegł również pewne podobieństwa między umieszczeniem w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dyssocjalnym na podstawie analizowanej ustawy a przymusową detencją podyktowaną względami terapeutycznymi, która przewidywana jest wobec małoletnich uzależnionych od środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych⁹⁰ oraz chorych na choroby zakaźne⁹¹. We wszystkich wskazanych wyżej przypadkach izolacja ma cel terapeutyczny, prewencyjno-zabezpieczający i nie jest środkiem karnym w rozumieniu Kodeksu karnego⁹². Nie negując epizodycznego charakteru ustawy o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, sędziowie orzekli, że nie przesądza to jej penalnego charakteru, a więc nie jest równoznaczne z naruszeniem przez nią zasady *ne bis in idem precedatur*. Co więcej, Trybunał Konstytucyjny stanął na stanowisku, że właściwość sądu cywilnego do orzekania o terapii w zamkniętym Ośrodku zapewnia spełnienie wymogu „dystansu między tym środkiem a karą pozbawienia wolności”⁹³, a zastosowanie tej procedury w postępowaniu, które może prowadzić do zastosowania środków prewencyjno-terapeutycznych, powo-

⁸⁵ *Ibidem*, nb 441.

⁸⁶ *Ibidem*, nb 445.

⁸⁷ *Ibidem*, nb 322.

⁸⁸ Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1878.

⁸⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 listopada 2016 r., Uzasadnienie, nb 284.

⁹⁰ Art. 30 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii...

⁹¹ Art. 34 i 36 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 151, z późn. zm.

⁹² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 listopada 2016 r., Uzasadnienie, nb 285.

⁹³ Zob. <http://trybunal.gov.pl/rozprawy/komunikaty-prasowe/komunikaty-po/art/9472-ustawa-o-postepowaniu-wobec-osob-z-zaburzeniami-psychicznymi-stwarzajacych-zagrozenie-zycia-zd/> (dostęp: 22.03.2017 r.).

duje, że nie może ona być konfrontowana z „konstytucyjnymi zakazami podwójnego karania za ten sam czyn”⁹⁴. Trybunał nie odniósł się jednak do kryteriów, według których ma być oceniane przyszłe, niepewne zachowanie podsądnego, a którego groźba jest podstawą dalszej izolacji. Posłużenie się w znowelizowanym Kodeksie tak szerokim pojęciem, jakim są zaburzenia osobowości, jako potencjalną (co wynika z przeprowadzonego powyżej wywodu) podstawą zastosowania środków zabezpieczających *de facto* na czas nieokreślony, może zwiastować zupełnie nową rzeczywistość w kontaktach obywatela z wymiarem sprawiedliwości karnej. W rzeczywistości tej ogromną rolę decyzyjną będą mieli biegli, na plan drugi zaś przesunie się ciężar gatunkowy popełnionego przestępstwa i wymiar kary. Wynika to z charakteru środków zabezpieczających, które w założeniu nie są środkiem represji karnej, lecz instrumentem reakcji na niebezpieczeństwo ze strony sprawcy⁹⁵. Niemniej ich siłę represyjną ujawnia przyjęta zasada wykonywania środków zabezpieczających po odbyciu kary, bez możliwości ich absorpcji (a tylko z fakultatywną możliwością ich uchylenia na etapie wykonawczym) i bez możliwości orzeczenia ich zamiast kary, co było możliwe w paradygmacie dwutorowej reakcji karnej⁹⁶.

Warto na zakończenie podkreślić dwie rzeczy. Pierwszą jest osłabienie pozycji sądu penitencjarnego, drugą zaś modyfikacja roli biegłego w postępowaniu. Jak już wspomniano, otwierający rozdział XIII Kodeksu karnego wykonawczego art. 199a⁹⁷ czyni organem wykonawczym środków zabezpieczających sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji. Jest on również właściwy we wszystkich sprawach podejmowanych w toku ich wykonania (wyjątek wprowadzono dla elektronicznej kontroli miejsca pobytu). Z jednej strony mamy tu do czynienia z osłabieniem pozycji sądu penitencjarnego, z drugiej zaś z poważnym ograniczeniem zasady bezpośredniości⁹⁸, której był gwarantem. W przyjętym modelu sąd, który wydał wyrok, orzeka o jego wykonaniu także wówczas, gdy skazany znajduje się poza terenem jego właściwości miejscowej. Rzutuje to poważnie na jego prawo do obrony, przez wykluczenie możliwości osobistego udziału podmio-

⁹⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 listopada 2016 r., Uzasadnienie, nb 338.

⁹⁵ M. Pyrcak, *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015...*, s. 763.

⁹⁶ W. Makowski, *Kara a środki ochronne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1926, t. VI, z. 2; L. Lichtszajn, *Kryzys dwutorowej reakcji karnej*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1934, nr 51.

⁹⁷ „§ 1. Sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji, jest właściwy do orzekania w przedmiocie środków zabezpieczających na zasadach określonych w rozdziale X Kodeksu karnego.

§ 2. Sąd, który wydał orzeczenie w pierwszej instancji, jest właściwy w postępowaniu dotyczącym wykonania środków zabezpieczających, z wyjątkiem elektronicznej kontroli miejsca pobytu”.

⁹⁸ „Maksymalnego zbliżenia sędziego do każdego ustalanego faktu” – P. Kruszyński (red.), *Wykład prawa karnego procesowego*, Białystok 2004, s. 97.

tów do tego uprawnionych w posiedzeniu sądowym. Ponadto zmienia to pozycję biegłego, który wbrew jego roli w postępowaniu karnym staje się ekspertem sporządzającym opinię, choć w istocie jest on „osobowym źródłem dowodowym, a wydawana przez niego opinia stanowi środek dowodowy”⁹⁹. Tak postrzega jego pozycję w procesie większość procesualistów i kryminalistyków¹⁰⁰. Stąd wysłuchanie biegłego, a nie dokument przezeń sporządzony, jest prawidłową podstawą orzeczenia.

Analiza warstwy normatywnej art. 93a–93g k.k. pozwala przypuszczać, że środki zabezpieczające w ich obecnym kształcie mogą stać się poręcznym narzędziem kontroli społecznej, zachowań przestępców, których podłożem etiologicznym są dające o sobie znać dysfunkcje psychiczne. Tym bardziej że ich oficjalna racjonalizacja odwołuje się do wywołania i ugruntowania pozytywnej zmiany postaw osób dotkniętych tymi defektami, a możliwość sięgania po kilka środków naraz i ułatwione zmienianie ich treści stwarza możliwość dostosowania ich do resocjalizacyjnych potrzeb skazanego. Tę humanitarną i optymistyczną w zamyśle racjonalizację podważa niebezpieczeństwo związane z nieoznaczonym czasem trwania środka i oparcie jego stosowania na labilnym kryterium prawdopodobieństwa.

BIBLIOGRAFIA

- Barczak-Oplustil A., *Charakter środków zabezpieczających w nowelizacji Kodeksu karnego z 20 lutego 2015 roku. Wprowadzenie do dyskusji*, „Palestra” 2015, nr 7–8
- Barczak-Oplustil A., Środki zabezpieczające, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015
- Bojarski T. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2013
- Cieśla R., *O podmiocie, przedmiocie i zakresie ekspertyzy uwag kilka*, (w:) T. Kalisz (red.), *Prawo karne wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leszka Boguni*, Wrocław 2011
- Góralski P., *Środki zabezpieczające w polskim prawie karnym*, Warszawa 2015
- Hałas R., (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015
- Jasiński W., *Polski proces karny po reformie*, Warszawa 2015
- Kładoczny P., *Reforma czy rewolucja? Nowy kształt środków zabezpieczających*, „Studia Iuridica” 2016, t. LXV
- Krajewski K., *Główne tendencje polityki karnej ostatnich dwudziestu lat*, (w:) J. Jakubowska-Hara, C. Nowak (red.), *Problemy aktualnej polityki karnej w Polsce*, Warszawa 2010

⁹⁹ R. Cieśla, *O podmiocie, przedmiocie i zakresie ekspertyzy uwag kilka*, (w:) T. Kalisz (red.), *Prawo karne wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leszka Boguni*, Wrocław 2011, s. 370.

¹⁰⁰ *Ibidem* i powoływana tam literatura.

- Kruszyński P. (red.), *Wykład prawa karnego procesowego*, Białystok 2004
- Lichtsztajn L., *Kryzys dwutorowej reakcji karnej*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1934, nr 51
- Ładoś S., *Pozycja prawna oskarżonego z zaburzeniami psychicznymi*, Warszawa 2013
- Makowski W., *Kara a środki ochronne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1926, t. VI, z. 2
- Mazur M., *Realizacja orzeczeń o warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności bez oddania skazanego pod dozór*, (w:) J. Zagórski (red.), *Wykonywanie środków probacji i readaptacji skazanych w Polsce*, Warszawa 2008
- Melezini M., *Punitivność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*, Białystok 2003
- Melezini M., *Punitivność postaw sędziów i prokuratorów wobec prawa karnego i karności*, (w:) T. Bulenda, W. Knap, Z. Lasocik (red.), *Więziennictwo na początku XXI wieku*, Warszawa 2007
- Porowski M., Rzepliński A., *O granicach reformy więziennictwa*, (w:) S. Walczak (red.), *Spory wokół reformy więziennictwa*, Warszawa 1985
- Pyrcał M., *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2393, Uzasadnienie, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2393> (dostęp: 12.12.2018 r.).
- Skupiński J., *Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności*, (w:) J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński (red.), *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, Warszawa 2009
- Skupiński J., *Alternatywy pozbawienia wolności w polskim systemie sprawiedliwości karnej*, (w:) J. Jakubowska-Hara, C. Nowak (red.), *Problemy aktualnej polityki karnej w Polsce*, Warszawa 2010
- Szymanowska A., *Więźniowie i funkcjonariusze wobec norm obyczajowych i prawnych*, Warszawa 1998
- Szymanowski T., *Kryminologiczne podstawy reformowania prawa karnego w Polsce*, (w:) B. Hołyst, S. Redo (red.), *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku*, Warszawa–Wiedeń–Kalisz 1996
- Szymanowski T., *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego. Podstawowe problemy w świetle badań empirycznych*, Warszawa 2004
- Utrat-Milecki J., *Punitivność populistyczna a resocjalizacja*, (w:) B. Jezierska, A. Rejzner, P. Szczepaniak, A. Szczówka (red.), *Profilaktyka społeczna i resocjalizacja w nurtach inkluzji*, Warszawa 2013
- Wróbel W. (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015
- Zakrzewski P., *Środki zabezpieczające*, (w:) W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015

SECURITY MEASURES APPLICABLE TO ADDICTED OFFENDERS UNDER THE REGULATION OF THE AMENDMENT OF THE 1 OF JULY 2015

Summary

This article is focused on the actual position of security measures applicable to addicted offenders in the criminal justice system as well as in the Polish penal debate. The most important problems that occurred in this context were: intersection of medical and juridical authorities in administration of justice (with domination of the experts appointed by the court), protection of the inmates rights and the possibilities of reduction of the isolation penalties and introducing forms of penal reaction that are adapted to specific criminal etiology. Reflections regarding the amendment that took effect on the 1 of July 2015 were conducted in the fields of law-abidingness, efficiency and effectiveness of the preventive measures. The obtained results allow to appraise positively such specific solutions in general, but also show their limits, organizational difficulties and potential threats.

KEYWORDS

penal law, penitentiary law, preventive measures, medicalisation of law, connection between crime and addiction, compulsory detoxification treatment, imprisonment for an indefinite period

SŁOWA KLUCZOWE

prawo karne, prawo penitencjarne, środki zabezpieczające, medykalizacja prawa, związek czynu z uzależnieniem, przymusowe leczenie odwykowe, pozbawienie wolności na czas nieoznaczony